

מאמר-מ' דע ברונאווא

ספרד ו' הוד'ה

אוקט וועכע ע' יוסף בן בריר

אנדא 500 ט' אגרוט ספרד

האל נ"ב

מאמר-מ' דצ ברונקאווא

ספרד ו' הוד'ה

אוקט ונצבן ע' יוסף בן בריג

לנדל 500 ט' לט'רוט ספרד

האל נ"ב

רשימה כרונולוגית של אירועים ואישים מימי היהודים בספרד, בפורטוגל ותפוצתם.
מאגר מידע הסטורי לתודע, הרצאות ולהכנת הסטוריו-גרף.

המקורות: מטלט כרמא, כרך ימי הביניים.
תולדות גליון ו". לוח גראפי-טור ספרד, אברהם לבנון. " : ת.ד.
מטלט עץ חיים, רפאל הלפרין. " : ש.ח.
עם ישראל, תולדות 4000 שנה הסטוריה, וורמאנד-רות. " : 4000
דברי ימי ישראל, כרך ה', ד"ר צבי גרץ. " : ד.י.
טולדו, 1085-1492. חוב" למורה ולמנחה, מכללת לוינסקי. " : מ.ל.
מקורות אחרים, + מספר דף, יפודטן בסוף הרשימה. " : מ.א.
מחקרים משפחתיים של יוסף בן ברית, עורך הרשימה, " : ב.ב.
המבוססים על ספרות הסטורית כרוחבת וחומר ארכיוני-קהילתי.
חכמי שושלת דון יחיא מזכרים ע"פ שנת פטירתם.
דגש מחקרי לאחר גירוש ספרד על אנוסי פורטוגל ותפוצתם.

כאשר השתמשתי בשני מקורות ויותר לשם שלמות המידע, טמנתי אותם.

כללית: יש דעות שונות על ראשית הישוב הקהילתי של יהודים בספרד.
סביר להניח כי יהודים חיו בספרד בתקופת השלטון הרומי שם, אולי כבר לפני החורבן. יש אף שסוברים כי יורדי ים משבט זבולון שחרו לשם, כמו גם הפיניקים בכל המרחב של הים התיכון. מצאו אף מצבות קדומות מתקופת שלמה המלך, אך הן כתובות כתב מרובע שלא היה נהוג אז בישראל, מכאן שהם זיוף מאוחר יותר, כנראה "להוכיח" ישיבת יהודים קדומה לדורשים גירושם.

אחרי החורבן השני הביאו לגיונות הרומיים שבויים ושבוינות לכל מחנות האחיזה שלהם. עם התמוטטות הממלכה הרומית המערבית, 476 לסה"נ, השתחררו היהודים מעבדותם, וכנראה זוהי תקופת ראשית הוצאות ארגונית קהילתית בכל המרחב המערבי של אימפריה מתמוטטת זו, בספרד כמו בדרום אשכנז, וכן במרחב הצפון אפריקאי.
אך אין כיום רישומים המעידים על כך, פרט לידע כללי.

כבר בשנת 412 החלה פלישת שבטים וויזיגותים מן הצפון לספרד.
שלטונם שם במשך כ 300 שנים, עד לפלישה המוסלמית בשנת 711 לסה"נ.
מתקופת שלטונם נמצאו שרידים יהודיים בכמה ערים, וחוקיהם הכתובים נגד היהודים והיהדות מעידים לראשונה על מציאות הסטורית יהודית.
מתקופה זו מתחילה הרשימה הכרונולוגית כולה: (השנים לפי הספירה הנוצרית, הגם שחכמי ישראל לא חיו ולא מנו אלא ע"פ המניין העברי הקדום יותר)
המידע המדיני מורגש.

206 לפנס"ה-כיבוש היטפניה על ידי הרומאים. מ.א.מ. 11.
306-החלפת בישופים רומיים על הצרת צעדי היהודים גם בספרד. מ.א.מ. 11.
415-כיבוש ספרד על ידי הויזיגותים. מ.ל. 11.
618-שריפת בית הכנסת באי מיוזקה. מ.א.מ. 11.
507-טולידו הופכת לבירת הויזיגותים. מ.ל. 11.
586- הויזיגותים מקבלים הדת הנוצרית-קטולית. (לפני כן היו אריאנים בדתם) מ.א.כ. 11.
589- ועידת הכנסיה ה-3 מכריזה על הדת הקטולית כדת יחידה. הגבלות ליהודים. מ.א.כ. 11.
612-613, כפיית הנצרות על היהודים. המסרבים להתנצר, מאורשים. מ.א.כ. 11.
633-ועידת הכנסיה ה-4. רדיפת האנוסים. מ.א.כ. 11.
660-710, הגירת יהודים מספרד לצפון אפריקה ולגליה (=צרפת) ת.ד. 11.

- 687-702, המלך אגיקה הויזיגוטי. אוסר קשרים עם יהודים מבחון גם במסחר. מ.א. 11.
- 694- ועידת הכנסיה בטולידו מכריזה על היהודים כעבדים בידי הנוצרים. מ.א. 11.
- 711- פלישת המוסלמים. היהודים מסייעים לערבים וכיבוש צפון-אפריקה וספרד. ת.ד.
- במלגה, בקורדובה, בטולידו. מחזיק חיל מצב יהודי בעיר לאחר הכיבוש. ת.ד.
- 750- בצורת, רעב ומגפות בצפון ספרד. נפרוצא בן-חבובאי מגיע מבבל לספרד. ת.ד.
- 756-788, שנות שלטון עבד אל רחמאן ה' 1, שנות דווחה ליהודים. ת.ד.
- 789- מסע בידויס ה' 1 נגד היהודים והברברים המתיידיים. ת.ד.
- 838- הכומר בודו מתגיד בסרגוסה. ת.ד.
- 840- ויכוח על הנצרות בין בודו ופאולוס אלוארו. מתילות בין נוצרים ליהודים " ת.ד.
- 849-880, יהודי ברצלונה ואנדלוסיה שואלים הלכות מאבנר בבבל. ת.ד.
- 852- יהודי ברצלונה מסייעים למוסלמים הכובשים. ת.ד.
- אלעזר בן שמואל, רב ופוסק בלוסינה, נמצא בבבל. ת.ד.
- 863- כינוס הקונציל בקורדובה, בהשתתפות יהודים. הגירה של יהודים לצפון- ת.ד.
- אפריקה בגלל מרידות ומלחמות. ת.ד.
- 883- הופעת אלדד הדני באנדלוסיה. ת.ד.
- 910-970, מנחם בן סרוק, מדקדק. ת.ד.
- 912-961, שלטונו של עבד א-רחמן ה' 3 בקורדובה. מ.א. 11.
- 915-975, חסדאי אבן שפרוט, ואזיר של הסולטן ורופא, מדקדק. בימיו פסקו השאלות מספרד אל אבנר בבבל. ת.ד.
- 920-990, דונש בן לברט, מדקדק ומשורר. ת.ד.
- 948- אגרתו של מלך בזנטיון. ת.ד.
- 950-1000, יהודה אבן חיוג, מדקדק. ת.ד.
- 950- משה בן חנוך, תלמודי-פוסק, מגיע מאיטליה. (מ 4 השבועיים, ע.ח.). ת.ד.
- 954- אגרתו של מלך כוזר. ת.ד.
- 973-1056, שמואל הנגיד בגרנדה. מחכמי התורה, מדקדק, משורר ופייטן, יועץ למלך ת.ד.
- ומצביא. בן הדור הראשון "לרבנות", אחרי שקיעת האומנות בבבל. +ע.ח.
- 995-1050, יונה אבן ג"נאח, מגדולי המדקדקים ורופא מובהק. ת.ד. +ע.ח.
- מאותה תקופה החכמים: חסאן הדיין מקורדובה. יהודה אבן חנא, מדקדק. ע.ח.
- יצחק בן לוי מאליסאנה, מדקדק. יצחק בן קפרון, מדקדק. יהודה בן ששת, מדקדק. ע.ח.
- נתן הדיין. אברהם הבבלי, מפרש. יוסף אבן חסדאי, משורר. לוי בן יצחק, פייטן. ע.ח.
- יצחק אבן אברהם, מדקדק. יצחק בן ישיש הרופא, מדקדק. עוד 5 תלמידי חכמים. ע.ח.
- 1013-1103, יצחק אלפסי=הרי"ף. גדול חכמי התלמוד והפוסקים בלוסינה. ת.ד. +ע.ח.
- 1013-1016, כיבוש טולידו הערבית על ידי הברברים. מ.א. 11.
- 1023-1056, שלמה אבן גבירול, פילוסוף ופייטן. ת.ד. +ע.ח.
- 1035-1036, טולידו בהיית למדינה מוסלמית עצמאית. מ.ל.
- 1035-1066, יהוסף בן שמואל הנגיד בגרנדה. ת.ד.
- מאותה התקופה: יצחק בן ברוך אבן אל באליה. אבן איסחק יקותיאל בסרגוסה. ת.ד.
- יצחק כלפון, פייטן ומלחן. פריגורס, מגדולי התורה. ע.ח.
- 1040-1100, בחיי אבן פקודה, פילוסוף ומגדולי בעלי המוסר. ת.ד. +ע.ח.
- 1050- המוסלמים היהודית בספרד מונה 50.000 נפש. ת.ד.
- משה בן שמואל הכהן אבן ג"קטילה בספרד ובצדפת. ת.ד.
- "יצחק בן שמואל" הספרדי במצרים. ת.ד.
- 1055-1135, משה אבן עזרא, משורר ופייטן. "הסלח". מקורב למלך. ת.ד. +ע.ח.
- אביו יעקב ואחיו יהודה ויצחק אבן עזרא ו 14 חכמים ללא הגדרה. ע.ח.
- 1066- כ 1500 משפחות יהודיות נפגעות בפרעות המוסלמים. ת.ד.
- בהרג יוסף ב"ר שמואל הנגיד. מ.א. 11.
- 1075-1141, יהודה הלוי, מגדולי המשוררים, פילוסוף וחוקר הכוזרי. ת.ד. +ע.ח.
- 1085- אלפונסו ה' 6, מלך לאון וקסטיליה, כובש את טולידו והופכה לבירתו. מ.ל.

- דון יוסף הנשיא בן פרוציאל שתדלן ומליץ בחצרו. יוסף בן קמניאל הרופא. מ.ל.
 1085-1561, מולידו בירת קסטיליה וגם של ספרד כולה לאחר כיבושי פרדיננד. מ.ל.
 1089-1164, אברהם אבן עזרא, מגדולי מפרשי המקרא, פילוסוף, תוכן, מדקדק ומשורר. ע.ח.
 מאותה תקופה: יוסף מיגאש, מגדולי ההוראה הקדמונים. יצחק בר עובדיה, דיין. ע.ח.
 אבון ממורקה. אברהם החריזי, פייטן ומשורר. לוי אבן אלטבאן, מדקדק. ע.ח.
 יוסף אבן סהון, פייטן. יהודה אבן גיא, מליץ ופייטן. דוד, הדיין מגרנדה. ע.ח.
 יהודה בר שמואל, פילוסוף. ירחיה, מדקדק. יצחק בר יוסף, מדקדק. ע.ח.
 יוסף בר קביר, קרוב למלכות, אברהם בר שלמה, תוכן. אברהם הזקל, תוכן. ע.ח.
 יצחק אבן עזרא, מליץ. דוד אבן פקודה, פייטן. שלמה בר יוסף הרופא. ע.ח.
 אברהם בר חיא הנשיא, תוכן. לוי בר יוסף, משורר ופייטן. חיא אל דאוד, פייטן. ע.ח.
 יהודה בר ברזילאי הברצלוני-הנשיא. כ 30 חכמים תורניים-תלמודיים נוספים. ע.ח.
 1090-המוראביטון מצפון אפריקה כובשים את גרנדה ודרום ספרד. ב.ב.ע"פ מ.א. 6.
 1109-אחרי מות אלפונסו השני מולידו, מגביל יורשו אלפונסו השביעי זכויות היהודים לאחר פרעות ההמון בהם. מ.ל.
 1111-1180, אברהם בן דוד הלוי-הרוא"ד, גם אבן דוד. פילוסוף, רופא ובעיקר הסטוריון. נולד בקורדובה ומת על קידוש השם במולידו. מ.א. 11.
 1135-1204, ר' משה בן מימון=הרמב"ם, הנשר הגדול. נגיד פרשן, פילוסוף ורופא. ת.ד.
 מגדולי הפוסקים בכל הזמנים. ע.ח.
 1138-1205, " " " " (לפי מקור אחד) מ.א. 1.
 ת.ד.
 1140-יהודה הלוי בא"י. יוסף אבן זבארה. ע.ח.
 1147-שלמון המוראביטין בצ. אפריקה וספרד הדרומית. פרעות, אינוס ושמד בסיביליה, קורדובה, אלסינה ומלגה. ת.ד. + ב.ב.
 ת.ד.
 1160-1173, מסעות בנימין משודילה. ע.ח.
 1160-1235, דוד קמחי=הרד"ק ויצחק סג"י-נהור, חכמים בגרנונה ופרובנס. ת.ד. + ע.ח.
 ת.ד.
 1164-הרמב"ם בארץ ישראל. ע.ח.
 1168-עלילת לחם הקודש בסרגוסה. ע.ח.
 1170-1244, מאיר בן מודדוס הלוי אבולעפיה=הרמ"ה. התנגד לדעות הרמב"ם. מ.ל.
 ראש ישיבה גדולה, מחדש, פוסק ופייטן. ע.ח.
 1185-דון יחיא אבן יעיש, מקורב למלכות קסט"ל. ראש שושלת דון יחיא הידועה. ע.ח.
 1186-1237, אברהם בן הרמב"ם. ע.ח.
 1190-עליית יהודים מן המגרב לירושלים. יהודה אל חריזי בא"י. ע.ח.
 1194-1270, ר' משה בן נחמן=הרמב"ן. פוסק, פרשן, מקובל ורופא מובהק. ת.ד. + ע.ח.
 מאותה תקופה: שלמה בן פרחון, מדקדק. שאלתיאל הנשיא מברצלונה. ע.ח.
 ד כ 30 חכמים תורניים ותלמודיים אחרים. ע.ח.
 1215-הארכיהגמון מולידו מתחייב להגן על היהודים תמורת הסדר תשלום מסים. מ.ל.
 1227-דון יהודה אבן יחיא- מקורב למלכות (דור שני, ב.ב.). ע.ח.
 ת.ד.
 1228-חוקי היהודים ע"י המלך יעקב הראשון. ע.ח.
 1235-1310, שלמה בן אדרת=הרשב"א. מגדולי חכמי התורה והפוסקים בספרד. ת.ד. + ע.ח.
 1247-1295, מודדוס אבולעפיה הלוי, נשיא, נגיד וחזן המלך. ע.ח.
 1303-, " " " " משורר שחיבר כ 800 שירים. ע.ח.
 1248-1305, יוסף ג"יקטילה. מקובל גדול. ת.ד. + ע.ח.
 1250-1327, אשר בר יחיא=הרא"ש. מגדולי חכמי אשכנז. ברח וחי בספרד 25 ש. ת.ד. + ע.ח.
 1260-1330, יום טוב בן אברהם אשכנזי=הריטב"א. פרשן ופוסק. ת.ד. + ע.ח.
 1263-ויכוח ברצלונה. (הרמב"ן נגד כומר קטולי מומד. י"א 1264. ב.ב.). ת.ד.
 1267-1270, הרמב"ן עולה לארץ ישראל. פטירתו בעכו ב 1270. ת.ד.
 1270-1343, יעקב בן אשר "בעל הטורים". (בן הרא"ש) מ.א. + מ.א. 9.
 1275-1285, מתפרסם ספר הזוהר ע"י משה די ליאון בר שם טוב המקובל. ת.ד. + ע.ח.
 1280-דון יוסף אבן יחיא. (דור שלישי, ב.ב.). מקורב למלכות קסטיליה. ע.ח.

- 1280-אלפונסו ה' 10, שהקים בי"ס למתרגמים בו השתלבו מחכמי היהודים, מתענה לפתע ביהודים ואוסר ראשי הקהילה. מ.ל.
 1280-1355, אשתורי הפרחי מטולדו עולה לארץ ישראל. רופא ותוכן. ת.ד. + ע.ח.
 1292, פליטים מארץ ישראל מגיעים לספרד. ת.ד.
 1300-בקטמיליה 130.000 יהודים. ת.ד.
 כ 80 חכמים נוספים ידועים באותה תקופה, בנוסף על המפורסמים יותר. ע.ח.
 1326-1406, יצחק בר ששת=ריב"ש. מחזק ופוסק. שני בניו נשויין לעיניו בפרעות. ת.ד.
 ה"קנא. ברח לצפון אפריקה. + ע.ח.
 או 1408
 1328-פרעות בנבירה. ת.ד.
 1340-דון שלמה אבן יחיא. (דור רביעי, ב.ב.). מקורב למלכות, פוסק ומחזק בש"ס. ע.ח.
 1340-1412, חסדאי קרשקש. פילוסוף שהשיג על "המורה נבוכים" של הרמב"ם. ת.ד. + ע.ח.
 1350-1415, יצחק פרופיאט דוראן "האפודי". ת.ד.
 1354-מועצת הקהילות באראגון. ת.ד.
 1355-פרעות ביהודי טולידו. בשעת המצור על העיר, ע"י פדרו נגד אחיו אנריקה, מתו 8000 יהודים. מ.ל.
 1357-בניית בית כנסת בטולידו, ע"י שמואל הלוי אבולעפיה, מקורב למלך. ת.ד. + מ.א. 8.
 1360-דון שמואל הלוי אבולעפיה, סוכן. עליון וגזבר המלך פדרו, מוצא להורג. מ.ל.
 1360-1444, שמעון בר צמח דוראן. רשב"ץ. חכם פוסק, רופא, פילוסוף ופיימן. בשנת התקנ"א ברח מספרד לאלג'יר. אביו צמח דוראן היה רב בורצלונה, מחזק תלמודי. ע.ח.
 1363-1463, יצחק קנפנטון, אחרון גאוני קטמיליה. (ע"פ ע.ח. נפטר בן 103). מ.א. 5.
 1367-דון יוסף אבן יחיא. (דור חמישי, ב.ב.). ראש רבני קטמיליה, פוסק ומחזק. ע.ח.
 1369-צו למכירת יהודי טולידו ונכסיהם. הרס הקהילה לצמיתות. אינוס השאריית. מ.ל.
 1375-נסיים ארונדי. ת.ד.
 1380-בערך, נפטר ר' נסים=ה' ר"ן, פוסק, תוכן, פילוסוף ורופא המלך. ע.ח.
 1380-1420, יוסף אלבו. חכם, פילוסוף בעל "העקרים", רופא ומחנכס. ראש המדברים בגד המומר יהושע לודקי לפני האפיפיור בשנת 1413-1414. ע.ח.
 1385-דון גדליה אבן יחיא. (דור חמישי, ב.ב.). רופא מלך פורטוגל, פרבנדו. ע.ח.
 עשיר ומליץ לאחיו. חכם יהודי. ע.ח.
 1389-דון שמואל אברבנאל, חצרן פדרו מלך קטמיליה, ויצחק כולוף חצרן חואן ה' 1 מלך אראגוניה מתנצדים. מ.א. 8.
 1391-ה"קנא-גזירות ופרעות בסיביליה, ראשית הרעה לקהילות בספרד. ת.ד.
 האוכלוסייה היהודית: בקטמיליה 160.000 יהודים ב 216 קהילות.
 באראגון 75.000 יהודים.
 בנבירה 15.000 יהודים.
 בספרד סך 250.000 יהודים. ביתר ארצות אירופה סך 350.000 יהודים. ת.ד.
 במאה ה' 14 מפורטים "בעץ החיים" עוד כ 150 חכמים תורניים-תלמודיים. ע.ח.
 התגברות העליה לארץ ישראל עקב הפרעות. ת.ד.
 1411-בית הכנסת המפואר של אבן עושן בטולידו מוחרם על ידי ויסנטה פדר ומוטב לכנסיית Santa Maria Blanca (הבתולה הקדושה הבירה). מ.ל.
 1413-1414, ויכוח דת במורמוסה. ת.ד.
 באותה תקופה חדרו גישות שכלתניות אנטי יהודיות לשורות הקהילות. מהוגי הדעות המתפלמסים נגד זרמים זרים היו: משה הכהן, שם טוב אבן שפרוט, מנחם בן זרח, חיים אבן מוסה, זרחיה בן לוי, שלמה אלעמי אבן לחמיש בעל "אגרת המוסר", שם טוב אבן שם טוב ובניו יוסף ויצחק. רובאשם יוסף אלבו. מ.א. 8.
 1415-דון יהודה אבן יחיא. (דור ששי, ב.ב.). חיבר קינות על חורבן הקהילות. ע.ח.
 שתיים מקינותיו פורסמו ב"ספר הדמעות" של ש. ברכפלד. ב.ב.
 1422-1430, תרגום המקרא לספרדית על ידי משה א-רג"ל. ת.ד.
 1425-דון טודרוס אבן יחיא. (דור ששי, ב.ב.). השתתף בוויכוח במורמוסה ב 1413. ע.ח.

- 1426-דון דוד נגד אבן יחיא. (דור שביעי, ב.ב.) עוזרו של גזבר המלך פרננדו. ע.ח.
מונה רב כולל על כל קהילות קסטיליה ע"י חואן ה' .גיבא חורבן כל קהילות
ספרד, לכן צוה לבנין לא לקנות נכסי ולא כידי בהונן הדב שיוריש להם. +ד.י.
1431-1509, יצחק אברבנאל. ת.ד.
1435-פרעות ביהודי מירקה. ת.ד.
1435-דון אברהם בבבנשתי, רב בחצר מלכות קסטיליה, קובע תקנות הקהילות
בקסטיליה, באספת שלוחי הקהילות, בעיר ואלדוליד. מ.א.5
1437-1509, יצחק אברבנאל. פרשן תנ"ך. נולד בליסבון. מקורב למלך אלפונסו.
אחרי מותו של זה ב 1481, הואשם ע"י בנו בבגידה ונדון למוות.
דכושו הוחרם. ברח למולידו. היה שר האוצר של פרדיננד 8 שנים.
עת הגירוש עבר לנאפולי, משם לסיציליה, לקורפו, למונופולי. מת בויניצייה. מ.א.2
1442-דון יהודה אבן יחיא. פייטן. חתם כיבוי, "כאום יהודה בן יחיא". ע.ח.
(דור שביעי, ב.ב.) מקורב למלכות בליסבונה. ד.י.
1445-דון שלמה אבן יחיא. (דור שביעי, ב.ב.) מקורב למלכות בליסבונה. ע.ח.+ד.י.
1449-פרעות באנוסי מולידו. מ.ל.
1451-באיטליה נולד קריסטופר קולומבוס. חושבים אותו כבן אנוסים מספרד. מ.א.11
1452-1515, אברהם זכות. חכם האסטרונום. קולומבוס השתמש במכשירי הניווט
שהמציא, למסעותיו. קבל מקלט בפורטוגל. גלה משם לאזקו. מ.א.6-ב.ב.
1455-המלך אנריקי ה' 4 (1454-1474), מחדש מתן חסותו המלכותית על יהודי
קסטיליה. מ.א.8
1462-1543-דון דוד אבן יחיא. נולד בליסבון. פייטן של קינות על גירוש פורטוגל.
היגר לנאפולי אחרי גזירות 1497. רב, דיין, מדקדק ומשורר. נפטר באימולה.
אשתו דינה עמשה יסוד למשפחת דינס, דיניס, דיאניס. דוד שמיני. ב.ב.+ע.ח.+מ.א.3
(מקינותו פורסמו באוצר יהודי ספרד, התשכ"ב, ע"י א.מ. הברמן, בעמ. 14-16). ב.ב.
1463-דון גדליה אבן יחיא. (דור שמיני, ב.ב.) פייטן, אסטרוולוג וחופאז של
המלך אלפונסו ה' 5. ע.ח.
1465-דון דוד אבן יחיא (דור שמיני, ב.ב.) מקורב למלך אלפונסו ה' 5. ע.ח.
1465-יצחק הויזר היהודי הדין. ת.ד.
1473-פרעות באנוסי קורדובה. ת.ד.
1474-1546, יעקב בירב נולד במאקידה ליד מולידו. עולה לא"י ונפטר בצפת. מ.א.4
1477-המלכה איזבלה מחדשת הגנת יהודי טרוחיליו. מ.א.8
1478-הקמת האינקוויזיציה הלאומית בספרד. ת.ד.
1479-המלך פרדיננד מאשר צו המגן על בתי כנסת ובתי קברות יהודים מהחרמה. מ.א.8
1481-הקמת בית הדין של האינקוויזיציה הלאומית בספרד. בומל רק ב 1834. ת.ד.
1483-צו גירוש של האינקוויזיציה נגד יהודי אנדלוסיה, קורדובה, טרגוסה
ואלבארסין. מ.א.8
1485-דון יוסף אבן יחיא בר דוד נגדו. (דור שביעי, ב.ב.) מקורב למלכי
פורטוגל אלפונסו ה' 5 ו חואן ה' 2. יליד 1435. תומך בקליטת פליטים. +ד.י.
1488-הדפסה ראשונה של התנ"ך בידי יהודים בליסבון. ת.ד.
1488-1515, עליית עובדיה מברטנורה לארץ ישראל. (נולד באיטליה ב 1450). ת.ד.
1488-1575, יוסף קארו. (עלה ארצה ב 1535). מחבר ה"בית יוסף". ת.ד.+ע.ח.
1492-כיבוש ארנדה בידי הנוצרים. ת.ד.
צו גירוש לכל יהודי ספרד ב 31 במרץ. (ע"י פרדיננד ואיזבל) ת.ד.
פרסום צו הגירוש חודש מאוחר יותר. מועד אחרון ליצאת היהודים 31 יולי. מ.א.6
ארצות האגן הים התיכון היו יעדי הפליטים: ארצות המגרב, איטליה, סיציליה,
יוגוסלביה, יוון, בולגריה, הממלכה העות'מנית, מצרים, ארץ ישראל וא"י הים.
שליש הנמלטים עברו לפורטוגל השכנה. ע"פ מ.א.6.ב.ב.
ב ז' באב ה"רנב, יצא אחרון המגורשים את ספרד. מי שנשאר הוצא להורג. כנ"ל

במאה ה' 15 מונה "עץ החיים" פרט למוזכרים שמית, עוד כ 100 חכמים תורניים ותלמודיים. בכל אופן התדלדלו במאה זו האוצרות היהודיים בספרד. ע.ח.מ.א. 8. בסוף המאה ה' 14, בסביבות לאידות התקב"א, חיו יותר מ 600.000 יהודים בספרד. שליש מהם אבד, הושמד. שליש מהם התנצר. שליש מהם גורש. 120.000 מן המגורשים עברו את הגבול לפורטוגל. בעבור רשות שהייה של חצי שנה שלמו כסף. מ.א. 10.

- 1492-גירוש יהודי סיציליה. ת.ד.
1492-נפטר באימליה יצחק אבוהב, מחדש ומבאר תורני. זקן רבני מולידו. ת.ד.
1494-1539, דון יוסף אבן יחיא. נולד בפירנצה. (דור תשיעי, ב.ב.). ע.ח.
נפטר על פני אביו. עצמותיו נקברו בצפת. חלק מכתביו נשרפו בפדואה עם שריפת התלמוד ב שנת 1554. ע.ח.

המשך רשימתי הכרונולוגית תתמקד ביהודי פורטוגל ותפוצתם הצפון אירופית, ולא בקהילות הספרדים בתפוצתם הים-תיכונית, שאחרים עוסקים בהם מתוך הזדהותם עם. ב.ב.

- 1496- ב 5.12 ניתן צו גירוש ליהודי פורטוגל, ע"י המלך מנואל ואיטבל ה' 2. ת.ד.
1497- ב 19.3 הוחלף צו הגירוש לצו המרת הדת בכפיה. ת.ד.
1503-אנוסים מגיעים לפולין. ת.ד.
1506-מבוכ באנוסי ליסבון. ת.ד.
1511-1568, אמנוסי לוימנוס. מדען פורטוגזי אנוס. נמלט לפריז והתיידד. ת.ד. מ.א. 8.
1515-1587, דון גדליה אבן יחיא. תלמודי והסטוריוגרף בעל "שלשלת הקבלה".
בן משפחה פורטוגזית אצילה. נולד באימולה, נפטר באלסנדריה, אימליה. ע.ח.
דור עשירי. אחדון חכמי שושלת דון יחיא באימליה. ב.ב. + מ.א. 7.
בני משפחות דון יחיא נמלטו גם לממלכה העות'מנית, ותרמו חכמים שם. ב.ב.
1516-מוקם הגיטו בויניציה. ת.ד.
1520-1579, דון יוסף נשיא. מדינאי. ת.ד.
1522-1570, החכם הספרדי משה קורדוברו, מראשוני חכמי צפת, שנולדו בא"י. 4000
1523-הדפסה שלמה ראשונה של התלמוד באימליה בדפוס שונצינו. ת.ד.
1528-1609, הנריקו דייאס מנואל קסרס מילאו. נולד בסנטה קומבה דאו בפורטוגל, נשרף על המוקד בליסבון ב 5.4.1609. אביו משפחות הנרי מחבר הרשימה. ב.ב.
1531\1532, הוקמה אינקוויזיציה לאומית בפורטוגל. (מקורות אחרים: 34-1537) ד.י.
1534-1572, הארי הקדוש, יצחק לוריא אשכנזי בצפת. ת.ד.
1535-עליית יוסף קארו לא"י, לצפת. ת.ד.
1536-? דונה גרציה מנדס. ת.ד.
1540-אומרו דה פה ראשון בליסבון. ת.ד.
1540-1550, גל ראשון של אנוסי פורטוגל נמלט לפריז והתיידד. מ.א. 6. ב.ב.
1552-1555, הדפסה ראשונה של סידור תפילה, סליחות לחודש אלול, מחזוריים לכל החגים והימים הנוראים בתרגום לספרדית ע"י משפ. א. אושקו בפריז-אימליה. מ.א. 6. ב.ב.
1561-1564, דון יוסף נשיא ודונה גרציה מנדס בונים את מבריה. ת.ד.
1562-הדוכס מנאכסוס, הוא דון יוסף הנשיא מקבל זכות, עם דונה גרציה חמותו לבנות ולישב את מבריה. 4000
1570-נוסדה האינקוויזיציה בפזו. ת.ד.
1570-קיום מושבה של סוחרים פורטוגזים אנוסים באנטוורפן ונמלי צרפת. מ.א. 6. ב.ב.
1580-פורטוגל נכבשת על ידי ספרד. הכבדת האינקוויזיציה. מ.א. 8.
1588-השמדת הארמזה הספרדית-פורטוגזית "הבלתי מנוצחת" ע"י הצר האנגלי בעזרת מודיעין אנוסים פורטוגזים בלונדון שהפליגו בימים. מ.א. 6. ב.ב.

- הימים נהיו עתה פתוחים לפני מסעות ים של אנוסים, שחיפשו מקלט. ב.ב.
- 1591-שמואל פלאחי, ציר מרוקו בהולנד, מציע לשלוחן לתת רשות להתיישבות במחוז זילנד, כיהודים חופשיים. מ.א.ב.ב.ב.
- 1593-אנוסים פורטוגזים מגיעים לראשונה דרך נמלי לונדון ואמזן, במסע הרפתקני לאמסטרדם, חוזרים שם ליהדות אלוויה בהזדקת הרב האשכנזי באמזן משה אורי פייבוש הלוי, ומיסדים קהילת פורטוגזים לראשונה בצפון מערב אירופה. ראש הקבוצה יעקב טירדו (שם כיסוי, ב.ב.). ועמו 11 גברים, מספר נשים וילדים. עם המיסדים ציר מרוקו בהולנד שמואל פלאחה, אחיו יוסף, נציג מרוקאי נודד והמשורר האנוס יעקב ישראל בלמונטה. מ.א.ב.ב.ב.
- 1596-השמדה מוחלטת של שארית הציים הספרדים והפורטוגזים בנמל קריס. ד.י.
- 1598-מוקם בית הכנסת הגלוי הראשון של יהודים באמסטרדם. ת.ד.ב.ב.
- 1598-מות פיליפ ה' 1 מלך פורטוגל האכזר. פיליפ ה' 2 מחפש מקורות פייננסיים. ד.י.
- 1601-1605, תוך שלמונים לקופתה הריקה של פורטוגל, הורשו האנוסים, לראשונה משנת 1497, להגר למושבות הפורטוגזיות. חלק מהם מצאו מקלט בעיר החוף הצפון-מזרחיים, אמסטרדם, רומטרם, אמטורפן, אמזן, המבורג.
- לונדון, שם הצטרפו לאנוסים קודמים. מ.א.ב.ב.ב.
- 1601-1663, הסופר הספרדי, בן האנוסים אנטוניו אנריקס גומז מקואנקה, מבקר בכתביו את נוהגי האינקוויזיציה. נאלץ להמלט לצרפת. מ.א.ב.
- 1603-אלוורו דיניס=שמואל יחיא, סוחר פורטוגזי ראשון בהמבורג מיסד מושבת אנוסים, ומקיים מנין בביתו. ב.ב.
- הוא דוד שנים עשר לשושלת דון יחיא. אביו פיליפ דיניס, דוד אחת עשרה. ב.ב.
- 1605-ביאטריז בת הנריק דיאס קרטס-דה מילאן מגיעה מליסבון, נישאת ל"ל. ב.ב.
- 1606-משפחת הנריק דיאס קרטס-דה מילאן נעצרת בנסיון להמלט מליסבון. ב.ב.
- 1607-הנריק דיאס קרטס-דה מילאן נשרף על קידוש השם בליסבון. ב.ב.
- 1610-1612, אשת הקדוש, 3 בנותיה ו3 בניה המעונים, מצליחים להמלט מליסבון. ב.ב.
- 2 בניה שהיו בברזיל מצטרפים למשפחה בהמבורג ובאמסטרדם. ב.ב.
- 1610-1612, הדפסת "חובת הלבבות" של בחיי אבן פקודה, לראשונה בספרדית, כן סיודור כל התפילות, מחזורים לחגים וימים הנוראים, באמסטרדם. מ.א.ב.ב.ב.
- 1611-בית קברות יהודי-פורטוגזי ראשון באלמורה ליד המבורג. מ.א.ב.ב.ב.
- 1614-בית קברות יהודי-פורטוגזי ראשון באמסטרדם. מ.א.ב.ב.ב.
- 1618-פעולות פתע בהפתעת אנוסים בפורטוגל וכליאתם על ידי האינקוויזיציה. ב.ב.
- 1619-קבלת פריבילגיות ראשונות ליהודים שיתישבו בעיר גלוקסמאט במלכות דניה, ע"י שמואל יחיא והתיישבותו שם עם אחד מבני הנריק הקדוש. מ.א.ב.ב.ב.
- 1622-הדפסה ראשונה של ספר תהילים, מתורגם לספרדית, ע"י דוד אבן עמר =אלוורס מלו (1569-1632) בהמבורג. מ.א.ב.ב.ב.
- 1629-הדפסת 30 דרשות על שבתות וחגים יהודיים בהמבורג, ע"י שמואל יחיא, בשפה הפורטוגזית. ב.ב.
- 1640-קרומורל מתיר רשמית כניסת יהודים פורטוגזים לאנגליה, לראשונה מאז הגירוש ב 1290. מ.א.ב.
- 1644-דיאגו דה לימה, מבני האנוסים בהמבורג, מלשין על כל ענפי משפחות דיניס-מילאן-דהלימה שחזרו ליהדות אלוויה, לפני האינקוויזיציה בליסבון. צאצאי המשפחות ממשמשים את עברם האנוסי, מחליפים שם עברם ומגוררים. ב.ב.
- 1649-ייסוד קהילה יהודית פורטוגזית באמזן. מ.א.ב.ב.ב.
- 1654-בית קברות יהודי פורטוגזי ראשון בלונדון. מ.א.ב.ב.ב.
- 1656-אישור רשמי לקיום קהילה יהודית-פורטוגזית בהמבורג. מ.א.ב.ב.ב.
- 1720-ייסוד קהילת ניו אמסטרדם הפורטוגזית, ניו יורק בעתיד. מ.א.ב.ב.ב.

כללית: הפורטוגזים שחזרו מן האינדוס ליהדות גלויה בצפון אירופה בראשית המאה ה'17, שלחו שלוחות גם מעבר לים האטלנטי לארצות דרום אמריקה וב 1720 גם לצפון. הם היו יסוד היהדות המערב האירופאית הדתית הנאורה. מ.א.מ. 4000 + . כל הפרטים מתוך מחקרים הסטוריים, שנעשו מ 1902 עד 1990. ב.ב.

חידוש ההתישבות היהודית בספרד בדורות האחרונים: . ע"פ מ.א.מ. 11. 1834-ביטול רשמי של האינקוויזיציה בספרד ובפורטוגל. 1860-1870, התישבות יהודים בעלי נתינות צרפתית ואנגלית. 1869-חוקת יוני לפתיחת ערי ספרד לפני היהודים מחדש. בראשית המאה ה'20- הגירת יהודים מצפון אפריקה, מאורקה, יוון ובולגריה. 1924-צו המתייר לכל יהודי מאוצא ספרדי לקבל אזרחות ספרדית. 1940-1945, מניחים כי קרוב ל 60.000 יהודים ניצלו מן השואה בורחם לספרד, דרך הרי הפירינאים. כ 3000 ניצלו עקב חסותם של קונסולים ספרדיים בארצות הכיבוש הנאצי.

(מחבר הרשימה ניצל אף הוא בתוך קבוצה של 60 בורחים, ששניים מהם ניספו בדרך בחודש מאי 1944. המחקרים החדשים מעמידים בספק רב את המספרים הגדולים שנוקט אותם א. אקרמן, המסומן ברשימה זו כמקור מ.א.מ. 11. ב.ב.) 1950-הגירת יהודים ממרוקו הספרדית. 1953-חנוכת בית הכנסת "פורבנור", כיום "אבנור" בברצלונה. 1968-מכס רשמי של פתיחת בית הכנסת והמרכז היהודי המודרני. 1973-היהודים הספרדיים בעולם מונים כ 3 מיליון, מהם 2 מיליון במדינת ישראל.

להלן המקורות השונים מ.א.מ. 1-11.

- 1.מ.מ.= דף לפרשת השבוע "שבת בשבתו", פ"שמות התשנ"ב-מאמר על חיי הרמב"ם
- 2.מ.מ.= דף לפ" השבוע "מענין השבוע", פ"וישלח התשנ"ב-מאמר על חיי יצחק אברבנאל
- 3.מ.מ.= "אוצר יהודי ספרד", התשכ"ב, -הבדמן. + "משיחות בדור גירוש ספרד"-י. תשוב
- 4.מ.מ.= דף לתרבות יהודית מס. 185, הוצ. האגף לת" תורנית במ. החינוך, התשנ"ב
- 5.מ.מ.= דף לתרבות יהודית מס. 188, הוצ. האגף לת" תורנית במ. החינוך, התשנ"ב
- 6.מ.מ.= מחקרים הסטוריים שונים. (ספרות הסטורית, וחומר ארכיוני.)
- 7.מ.מ.= "לקסיקון יודאיקה", הוצ. כתר + "משיחות בדור גירוש ספרד"-י. תשוב
- 8.מ.מ.= מאמרי מחקר שונים ברבעון "פעמים" מס. 467, מכיב התשנ"א, מכון בן-צבי
- 9.מ.מ.= "חכמי ישראל בספרד", אברהם שניאלי, מ. החינוך, האגף לתרבות תורנית, התשנ"ב.
- 10.מ.מ.=10.1.92 "לא הכל ידוע, לא הכל נחקר". פרופ" חיים ביינרט, ידיעות אחרונות, 10.1.92
- 11.מ.מ.= "מורשת יהודי ספרד-500 לגירוש ספרד. אדם אקרמן .

מלקט המידע ומחבר הרשימה: יוסף בן ברית, חברת ציון

א" באדר ראשון התשנ"ב-5.2.1992

באמלס עץ חיים של ד. הלפרין, כרך ה', מפורטים פרטים זרימה והערות 801-1362 (= 561 שמות) אודות חכמי ספרד מ 940-1492. בנוסף להם חכמי ספרד בתפוצותיהם. המעיין יחכים וכמובן ניתן להכיר את אלה שלא פירמתי שמותיהם. כן מומלץ לקרא תיעוד מקורי מרשמי רשומות מן הדורות ההם, המתאר את האימה ואת השואתיות של התקופה בספר הדמעות, כרך ב', של שמעון ברנפלד. הוצ. אשכול-התרפ"ד. הוצ. מחודשת ע"י לין ת.א. התשי"א-1951. (בפרק גירוש ספרד, עמ. קפ"ב-רע"ו). ב.ב.